

Ptaki

Tomasz Dzierżanowski

PTAKI LĘGOWE RZEKI GAĆ (RÓWNINA PIOTRKOWSKA) W LATACH 2018-2019

Śródleśna rzeka Gać przepływająca przez Lasy Spalskie była przedmiotem badań awifauny w roku 1998 w celu określenia walorów przyrodniczych i wytypowania obszarów do objęcia ochroną (Kociniak *et al.* 1998). W latach 2018-2019 prowadzono obserwacje w celu określenia składu gatunkowego, liczby par lęgowych, a także zmian jakie zaszły względem 1998 roku (tab.).

W dolinie rzeki o długości 21 km przeważają lasy lęgowe i ols porzeczkowy, a udział innych siedlisk jest stosunkowo niewielki (Olaczek 2011). W drzewostanie dominuje III klasa wieku (41-60 lat). W dolnym odcinku z rzeką sąsiaduje grąd w wieku 200-250 lat (Bank Danych o Lasach 2019). Na rzece jest 7 zbiorników zaporowych (dawny staw rybny, młynówki i zb. rekreacyjny) o powierzchni od 1,5 do 10 ha. Od kilku lat warunki środowiskowe w znaczny sposób kształtują bobry *Castor fiber*. W trakcie badań naliczono 35 tam i 8 stawów bobrowych o powierzchni 1-2 ha. Na części doliny (ok. 8 km) w roku 2006 r. utworzono rezerwat przyrody „Gać Spalska”.

W roku 2018 obserwacjami objęto 13 km odcinek doliny rzeki od ujścia do drogi S8. W roku 2019 pozostała część doliny od drogi S8 do źródeł. Obserwacje prowadzono poruszając się możliwie blisko koryta rzeki. Dodatkowe obserwacje przeprowadzono na fragmentach doliny przekraczającej 150-200 m poruszając się wzdłuż krawędzi doliny. Stosowano stymulację głosową w celu wykrycia chruścieli, sów i dzięciołów. Wykonano trzy kontrole dzienne i jedną nocną. Kontrole dzienne prowadzono od wschodu słońca do godziny 8.00, w terminach: I dekada kwietnia, 24 IV-6 V i III dekada maja. Na obserwacje dzienne przeznaczono około 43 godziny, średnia szybkość przemarszu wynosiła 1,5 km/h. Kontrole nocne w celu stwierdzenia sów prowadzono w II dekadzie kwietnia, przeznaczono na nie 8 godzin.

Dla kaczek Anatidae, perkozka *Tachybaptus ruficollis*, siniaka *Columba oenas*, wodnika *Rallus aquaticus*, zielonki *Porzana parva*, łyski *Fulica atra*, żurawia *Grus grus*, ptaków szponiastych Accipitriformes, sów Strifigormes, dzięcioła zielonosiwego *Picus canus*, dzięcioła średniego *Dendrocopos medius*, zimorodka *Alcedo atthis*,

gąsiorka *Lanius collurio*, trzciniaka *Acrocephalus arundinaceus*, muchołówki białoszywej *Ficedula albicollis*, pliszki górskiej *Motacilla cinerea*, zastosowano kryteria łęgowe opisane w opracowaniu Chylareckiego *et al.* (2015). W przypadku samotnika *Tringa ochropus*, brano pod uwagę zaniepokojone ptaki sugerujące bliskość gniazda i przeloty nad terytorium (Chmielewski i Stelmach 2009). Dla pozostałych gatunków liczebność oceniono na podstawie maksymalnej liczby stwierdzeń dla jednej z trzech kontroli z uwzględnieniem terminów wędrówek (Tomiałojć i Stawarczyk 2003) i przyjęto kryteria łęgowe stosowane w Polskim Atlasie Ornitologicznym, tj. gniazdowanie możliwe, prawdopodobne i pewne (Sikora *et al.* 2007).

Tab. Liczba łęgowych par ptaków w dolinie rzeki Gać w latach 2018 (dolny odcinek od ujścia do drogi S8) i 2019 (górny odcinek od drogi S8 do źródeł) w porównaniu do roku 1998, „+” łęgowe bez oceny liczby par, „>” więcej niż

Table. Number of breeding pairs of bird species recorded in the Gać river valley in 2018 (lower part from the estuary to road S8) and 2019 (upper part from road S8 to the river source) compared to 1998, “+” breeding species, number of breeding pairs was not recorded, “>” more than. (1) – Species, (2) – Lower part of the valley – 2018, (3) – “Gać Spalska” reserve, (4) – Upper part of the valley – 2019, (5) – Entire valley 2018-2019

Gatunek (1)	Dolna część doliny – 2018 (2)	Rezerwat „Gać Spalska” (3)	Górna część doliny – 2019 (4)	Cała dolina 2018-2019 (5)	Kociniak <i>et al.</i> 1998
<i>Cygnus olor</i>	1	0	1	2	1
<i>Bucephala clangula</i>	3	2	1	4	0
<i>Mergus merganser</i>	2	2	0	2	1
<i>Aythya fuligula</i>	0	0	0	0	>1
<i>Spatula querquedula</i>	0	0	3	3	>1
<i>Anas platyrhynchos</i>	19	10	14	33	>3
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	0	0	4	4	3-4
<i>Columba oenas</i>	0	0	3	3	0
<i>Columba palumbus</i>	12	6	9	21	>10
<i>Streptopelia turtur</i>	0	0	0	0	2-3
<i>Streptopelia decaocto</i>	0	0	1	1	+
<i>Caprimulgus europaeus</i>	0	0	0	0	2
<i>Cuculus canorus</i>	2	0	4	6	+
<i>Rallus aquaticus</i>	2	2	4	6	4-6
<i>Zapornia parva</i>	0	0	1	1	0
<i>Gallinula chloropus</i>	1	1	1	2	2

cd. tabeli na następnej stronie

cd. tabeli

<i>Fulica atra</i>	0	0	1	1	4-5
<i>Grus grus</i>	2	1	3	5	0
<i>Scolopax rusticola</i>	1	0	2	3	3
<i>Gallinago gallinago</i>	0	0	0	0	3
<i>Tringa ochropus</i>	2	2	3	5	4
<i>Ciconia nigra</i>	0	0	0	0	1
<i>Circus aeruginosus</i>	0	0	1	1	+
<i>Accipiter nisus</i>	0	0	1	1	+
<i>Accipiter gentilis</i>	0	0	0	0	2
<i>Buteo buteo</i>	1	1	1	2	5
<i>Asio otus</i>	0	0	0	0	1
<i>Strix aluco</i>	4	4	2	6	1
<i>Upupa epops</i>	0	0	0	0	3
<i>Jynx torquilla</i>	1	0	1	2	1
<i>Picus canus</i>	1	0	0	1	1
<i>Picus viridis</i>	2	0	2	4	3
<i>Dryocopus martius</i>	3	2	4	7	8
<i>Dendrocoptes medius</i>	5	2	0	5	4
<i>Dryobates minor</i>	3	2	0	5	6
<i>Dendrocopos major</i>	11	7	12	23	+
<i>Alcedo atthis</i>	0	0	0	0	2-3
<i>Falco subbuteo</i>	0	0	0	0	2
<i>Oriolus oriolus</i>	4	4	4	8	+
<i>Lanius collurio</i>	1	0	1	2	6
<i>Lanius excubitor</i>	0	0	0	0	1
<i>Garrulus glandarius</i>	0	0	1	1	+
<i>Pica pica</i>	0	0	0	0	+
<i>Corvus monedula</i>	0	0	0	0	+
<i>Corvus frugilegus</i>	0	0	0	0	+
<i>Corvus corax</i>	3	2	1	4	3
<i>Corvus cornix</i>	0	0	0	0	+
<i>Periparus ater</i>	5	4	3	8	5
<i>Lophophanes cristatus</i>	4	3	5	9	5
<i>Poecile palustris</i>	8	5	3	11	8
<i>Poecile montanus</i>	0	0	4	4	>10
<i>Cyanistes caeruleus</i>	+	+	+	+	+
<i>Parus major</i>	+	+	+	+	+

cd. tabeli na następnej stronie

cd. tabeli

<i>Lullula arborea</i>	3	0	2	5	3
<i>Alauda arvensis</i>	0	0	0	0	+
<i>Locustella luscinioides</i>	0	0	3	3	0
<i>Locustella fluviatilis</i>	1	0	0	1	0
<i>Hippolais icterina</i>	6	0	0	6	+
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	0	0	1	1	0
<i>Acrocephalus palustris</i>	1	0	0	1	1
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	0	0	5	5	0
<i>Delichon urbicum</i>	0	0	0	0	+
<i>Hirundo rustica</i>	0	0	0	0	+
<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	+	+	+	+	+
<i>Phylloscopus trochilus</i>	+	+	+	+	+
<i>Phylloscopus collybita</i>	+	+	+	+	+
<i>Aegithalos caudatus</i>	1	0	0	1	1
<i>Sylvia atricapilla</i>	+	+	+	+	+
<i>Sylvia borin</i>	1	0	3	4	+
<i>Sylvia nisoria</i>	0	0	0	0	2
<i>Sylvia curruca</i>	0	0	1	1	3
<i>Sylvia communis</i>	0	0	0	0	+
<i>Regulus regulus</i>	2	2	1	3	7
<i>Regulus ignicapilla</i>	4	4	3	7	1
<i>Sitta europaea</i>	0	0	4	4	+
<i>Certhia familiaris</i>	3	3	0	3	0
<i>Certhia brachydactyla</i>	10	4	2	12	>10
<i>Troglodytes troglodytes</i>	37	21	14	51	+
<i>Sturnus vulgaris</i>	+	+	+	+	+
<i>Muscicapa striata</i>	3	1	3	6	3
<i>Erithacus rubecula</i>	+	+	+	+	+
<i>Luscinia luscinia</i>	0	0	0	0	+
<i>Ficedula hypoleuca</i>	10	9	2	12	6
<i>Ficedula albicollis</i>	1	1	0	1	0
<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	4	3	2	6	11
<i>Phoenicurus ochruros</i>	0	0	0	0	+
<i>Saxicola rubetra</i>	1	0	0	1	1
<i>Turdus viscivorus</i>	4	2	2	6	6
<i>Turdus philomelos</i>	+	+	+	+	+
<i>Turdus merula</i>	0	0	6	6	+

cd. tabeli na następnej stronie

cd. tabeli

<i>Turdus pilaris</i>	+	+	+	+	+
<i>Passer montanus</i>	0	0	0	0	+
<i>Anthus trivialis</i>	0	0	0	0	+
<i>Anthus pratensis</i>	0	0	0	0	1
<i>Motacilla cinerea</i>	3	1	0	3	1
<i>Motacilla alba</i>	3	1	1	4	4
<i>Fringilla coelebs</i>	+	+	+	+	+
<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	1	0	0	1	2
<i>Erythrura erythrura</i>	0	0	1	1	0
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	2	2	2	4	7
<i>Chloris chloris</i>	0	0	0	0	+
<i>Linaria cannabina</i>	0	0	0	0	+
<i>Carduelis carduelis</i>	0	0	0	0	+
<i>Serinus serinus</i>	1	0	0	1	1
<i>Emberiza calandra</i>	0	0	0	0	2
<i>Emberiza hortulana</i>	0	0	0	0	1
<i>Emberiza citrinella</i>	3	0	0	3	+
<i>Emberiza schoeniclus</i>	1	0	1	2	1-2

W latach 2018-2019 stwierdzono 78 gatunków ptaków lęgowych, w tym 13 gatunków wodno-błotnych, grupy szczególnie zagrożonej wyginięciem w skali kraju (Wilk *et al.* 2020). W porównaniu do obserwacji z roku 1998 (Kociniak *et al.* 1998) nie stwierdzono: czernicy, turkawki, lelka, kszycy, bociana czarnego, jastrzębia, uszatki, dudka, zimorodka, kobuza, srokosza, sroki, kawki, gawrona, wrony siwej, skowronka, oknówki, dymówki, jarzębatki, cierniówki, słowika szarego, kopciuszka, mazurka, świergotka drzewnego, świergotka łąkowego, dzwońca, makolągwy, szczygła, potrzyszczka i ortolana. Nie stwierdzono także obserwowanych przez kilka sezonów w pierwszej dekadzie XXI w. głowienki (1 para) i bąka (głos 1 samca) (obs. własne). Stwierdzono nowe gatunki: gagoła, siniaka, zielonkę, żurawia, brzęczkę, strumieniówkę, rokitniczkę, trzciniaaka, pełzacza leśnego, muchołówkę białoszyją i dziwonię. Ptaki wodno-błotne zasiedlały głównie zbiorniki i stawy bobrowe. Ważną ostoją dla tej grupy był największy powierzchniowo (ok. 10 ha) zbiornik Walentynów, zlokalizowany w górnym odcinku rzeki.

Na skład i liczebność awifauny zapewne wpływ miały zmiany środowiskowe tj. postępujący zanik otwartego lustra wody i wypływanie się niektórych zbiorników, zanik śródleśnych łąk a także powstanie wielu płytkich rozlewisk bobrowych z zamierającym drzewostanem. Skorzystały z tych zmian takie gatunki jak trzciniaak, muchołówka żałobna i muchołówka szara. Natomiast niekorzystnie wpłynęły na gatunki takie jak łyska czy gąsiorek. Trzykrotnie większa liczebność pliszki

górskiej to zapewne efekt ekspansji tego gatunku w regionie. Zasadniczo, odpowiednio dla tego gatunku siedliska nie uległy zmianie. Dla gatunków takich jak turkawka, żuraw, kszyc, trzciniak, słowik szary różnice mogły wynikać ze zmian w krajowych populacjach (Wardecki *et al.* 2021).

Lokalnie dolina rzeki Gać wciąż jest ważna dla gniazdujących ptaków wodno-błotnych. Walory tego obszaru wodno-błotnego można utrwalić rozszerzając ochronę rezerwatową i podjąć się rekultywacji niektórych zbiorników zaporowych (Miller *et al.* 2008, Chmielewski *et al.* 2018).

Literatura

- Chmielewski S., Stelmach R. 2009. Ostoje ptaków w Polsce – wyniki inwentaryzacji, część I. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Chmielewski S., Tabor J., Matyjasiak Ł. 2018. Stan awifauny Jeziora Zgorzała w Warszawie po rekultywacji. *Kulon* 23: 87-97.
- Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z., Chodkiewicz T. (red.) 2015. Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny. Wydanie 2. GIOŚ, Warszawa.
- Kociniak M., Kołodzki Z., Wężyk M. 2000. Herpetofauna, awifauna i teriofauna doliny rzeki Gać. *Kulon* 5: 193-205.
- Miller A., Kamiński B., Czerniak A., Grajewski S., Okoński B., Korżak M., Krysztofiak A., Poszyler-Adamska A. 2008. Metodyka ochrony zasobów wodnych leśnych obszarów mokradłowych. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej* 10, 2: 115-124.
- Olaczek R. i in. 2011. Rezerwat Gać Spalska – Projekt Planu Ochrony. Łódź-Pionki.
- Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.) 2007. Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „Pro Natura”, Wrocław.
- Wardecki Ł., Chodkiewicz T., Beuch S., Smyk B., Sikora A., Neubauer G., Meissner W., Marchowski D., Wylegała P., Chylarecki P. 2021. Monitoring Ptaków Polski w latach 2018-2021. *Biuletyn Monitoringu Przyrody* 22: 1-80.
- Wilk T., Chodkiewicz T., Sikora A., Chylarecki P., Kuczyński L. 2020. Czerwona lista ptaków Polski. OTOP, Marki.

Adres autora: e-mail: dzierzanowski@protonmail.com

BREEDING AVIFAUNA OF THE GAĆ RIVER IN 2018-2019**Summary**

In 2018-2019 a field survey was carried out to investigate bird species composition, number of breeding pairs, and the changes that occurred in the Gać river valley compared to 1998. The Gać river is a small, mid-forest river, which length is approximately 21 km. There are 7 dam reservoirs and 8 beaver ponds. The reserve "Gać Spalska", protecting, among others, old tree stands of 200-250 years, was established in the lower part of this river in 2006. 78 species were recorded during the survey, and this number included 13 water- and wetland bird species. When compared to 1998, the following species were not recorded: Tufted Duck, European Turtle-dove, European Nightjar, Common Snipe, Black Stork, Northern Goshawk, Northern Long-eared Owl, Common Hoopoe, Common Kingfisher, Eurasian Hobby, Great Grey Shrike, and Thrush Nightingale, as well as the Common Pochard and Eurasian Bittern, recorded a few years later. The valley of the Gać river is an important area for water- and wetland bird species locally. Conservation actions are necessary to protect their habitats.

Keywords: avifauna, river valley, long-term trend.

Received – November 2021, accepted – September 2022

Danuta Peplowska-Marczak

**TWORZYWA SZTUCZNE W WYPLUWCE PUSZCZYKA
STRIX ALUCO ZEBRANEJ W PUSZCZY KAMPINOSKIEJ**

W trakcie analizy zawartości wypluwek puszczyka *Strix aluco*, które zebrano w lipcu 2021 r., na obrzeżach Puszczy Kampinoskiej koło wsi Łubiec (52°17'22"N, 20°36'6"E) znaleziono tworzywa sztuczne. Było to jedno gumowe kółeczko i trzy szklane koraliki z resztkami farby, wszystkie o średnicy od 3 do 5 mm (fot.). We wszystkich wypluwkach, zebranych na tym stanowisku, znajdowały się szczątki owadów, płazów, ptaków i ssaków. Materiały niestrawialne jakimi są koraliki i gumowe kółeczko, mogły się znaleźć w wypluwce, podobnie jak chitynowe pokrywy owadów, na dwa sposoby: albo ptak bezpośrednio zjadł koraliki, myśląc, że to owady, albo koraliki były już w żołądku ptaka lub ssaka, które padły ofiarą puszczyka. Przypuszczalnie puszczyk mógł połknąć małe elementy, zebrane prosto z ziemi, gdyż w jego diecie, spory udział mogą stanowić dżdżownice (Kirk 1992) i naziemne, słabo latające owady (Skłodowski i Gryz 2012).

Miejsce zbioru wypluwek, wśród których znalazła się ta z materiałami pochodzenia sztucznego, znajdowało się przy uczęszczanym szlaku turystycznym, obok którego puszczyk miał dziuple zarówno lęgowe, jak i odpoczynkowe.